

ж включати у систему знань дитини, щоб вона зрозуміла, з чим саме воно поєднане, де його «ніша». Ні до чого «не прив'язана» (без горизонтальних зв'язків) інформація швидко забувається.

Таким чином, управління процесом утворення у системах внутрішніх обхідних шляхів відбувається за допомогою застосування внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню у школярів цілісної наукової картини світу і разом із синергетичними методами компенсації є зовнішніми обхідними шляхами.

Отже, відсутність горизонтальних зв'язків між взаємодіючими підсистемами, наявність лімітуючої зони розвитку підсистеми й функціональної системи та лімітуючої зони розвитку горизонтального зв'язку підсистеми й функціональної системи негативно впливає на здатність дітей з психофізичними порушеннями повністю використовувати свої знання на практиці, адекватно переносити ЗУН в нові умови, коригувати свої дефекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л.С. Основы дефектологии. – СПб.: Изд-во «Лань», 2003. – 656 с.
2. Виготський Л.С. Основні проблеми дефектології // Спеціальна психологія: Тексти в 2 частинах / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. Ч. I. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. – С. 4-19
3. Цикин В.А., Брижатый А.В. Синергетика и образование: новые подходы. Монография. – Сумы: Сум ГПУ, 2005. – 276 с.

УДК 376.016.81-028.31

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗВУКО-СКЛАДОВОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Карпішина Л.О.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті висвітлюються теоретичні аспекти актуальної проблеми сучасної логопедії – проблеми формування звуко-складової сторони мовлення у дошкільників із ЗПР

В статті дані теоретичні аспекти актуальної проблеми сучасної логопедії – проблеми формування звуко-слогової сторони мовлення у дошкільників із ЗПР

The article provides a theoretical justification of actual problems of modern speech therapy, the problem of sound-side component of speech in children with DMD

Ключові слова: затримка психічного розвитку, звуко-складова сторона мовлення, логоритміка

Ключевые слова: задержка психического развития, звуко-слоговая сторона речи, логоритмика.

Key words: delayed mental development, sound-side component of speech lhorhythmika

На сучасному етапі розвитку суспільства велике занепокоєння педагогів, науковців і, насамперед, батьків викликає надзвичайне поширення такої категорії дітей, як діти з затримкою психічного розвитку.

Поняття «затримка психічного розвитку» використовується, стосовно до дітей із слабо вираженою органічною недостатністю ЦНС. У таких дітей спостерігається поліморфна класична симптоматика: незрілість складних форм поведінки, цілеспрямована діяльність на фоні швидкого виснаження, порушення працездатності, енцефалопатичні розлади (Н.Ю.Борякова, 1999). [3]

Психолого-педагогічні спостереження за дошкільниками старшого віку із ЗПР та їх клінічне вивчення (У.В.Ульєнкова, В.І.Лубський, О.М.Мастюкова, С.Г.Шевченко, Р.Д.Тригер, Н.А.Ципіна, Г.І.Жаренкова, Н.Ю.Борякова, О.С.Слепович) дають можливість вказати на особливості психічного розвитку таких дітей.

У процесі диференційованого дослідження дітей з різними відхиленнями, було виділено категорію дітей, особливості психічного розвитку яких не дають змоги їм повноцінно засвоювати навчальну програму масової школи без спеціально створених умов, проте, вони істотно відрізняються від розумово відсталих, які навчаються в допоміжних школах. До зазначеної категорії належать діти із затримкою психічного розвитку.

Як правило, на початку шкільного віку такі діти потрапляють до масової школи, але там відчувають значні труднощі в навчанні, які за звичайних умов не переборюються та призводять до стійкої неуспішності дитини. Якщо така дитина продовжує навчання в масовій школі, її переводять з класу до класу, прогалини в знаннях накопичуються, то затримка психічного розвитку посилюється педагогічною занедбаністю.

Тому, виділення цих дітей в спеціальну категорію має велике практичне значення, адже глибоке вивчення особливостей їхньої психіки і визначення на цій підставі відповідних педагогічних умов навчання та виховання допомагають успішно коригувати хід їх пізнавального розвитку та становлення особистості.

На сьогодні, в практиці роботи з дітьми із ЗПР, широко використовується класифікація К.С.Лебединської (1980). Ця класифікація розроблена на основі етіопатогенетичного підходу. Згідно цієї класифікації виділено чотири основних варіанти затримки психічного розвитку: конституційного, соматогенного, психогенного і церебрально-органічного походження. [4]

Етіологія ЗПР пов'язана з конституційними факторами, хронічними соматичними захворюваннями, несприятливими умовами виховання і, в більшості випадків, з органічною недостатністю ЦНС резидуального або генетичного характеру (Ю.Г.Дем'янов, 1967, Е.С.Іванов, 1970, Р.І.Лалаєва, 1992, В.В.Лебединський, 1985). [10;12;15;17]

У клініко-психологічній структурі кожного з цих варіантів є специфічне поєднання незрілості емоційної та інтелектуальної сфери. Зниження пізнавальної активності дітей із ЗПР є однією з причин недостатньої продуктивності пам'яті (Т.В.Єгорова, 1969, Н.Г.Піддубна 1980). Низька концентрація уваги, її нестійкість, порушення довільної уваги пов'язані з недостатністю сприймання (Л.М.Жаренкова). У дітей порушені складні форми сприймання, які потребують участі декількох аналізаторів (зорові сприймання, зорово-моторна координація). Проблемами мисленнєвої діяльності займалися У.В.Ульєнкова, Т.В.Єгорова, Т.А.Стрекалова та ін. У дітей із ЗПР низька мисленнєва активність, порушені важливі мисленнєві операції: аналіз, порівняння, класифікація. На розвиток мислення впливають всі психічні процеси: увага, сприймання, уява, мовлення.

Проблеми навчання і виховання дітей із ЗПР досліджували науковці і практики (Т.О.Власова, К.С.Лебединська, В.І.Лубовський, М.С.Певзнер, У.В.Ульєнкова, Н.А.Ципіна, С.Г.Шевченко, Т.Ілляшенко, Т.В.Сак та інші). [4;5;9;18]

Про нездатність дітей із ЗПР без спеціального навчання засвоїти програму дитячого закладу відмічають Н.Ю.Борякова, Р.І.Лалаєва, І.Ф.Марковська, У.В.Ульєнкова. [2;14;24]

Однією з основних проблем підготовки дітей із ЗПР до школи є формування у них мовлення. Мовленнєві порушення в структурі дефекту при затримці психічного розвитку досліджували К.С.Лебединська, 1980, Н.Ю.Борякова, 1983, Р.І.Лалаєва, 2003, Є.В.Мальцева, 1990, О.С.Слепович, 1989, Є.Ф.Соботович, 1981, Р.Д.Тригер, 1998, С.Г.Шевченко, 1994, А.К.Маркова, 1961, Г.А.Голубович, 1996, Т.Д.Ілляшенко, 1997, І.В.Марченко, 2006, В.Тищенко, 2006. [2;8;11;14;21;23;25]

У своїх працях дослідники відмічали порушення звуковимови, граматичної будови мовлення, бідність словникового запасу, порушення фонетико-фонематичних процесів, зниження мовленнєвої активності у дітей зазначеної категорії. Як наслідок - у дітей із ЗПР порушується звуко-складова структура слова, що ускладнює засвоєння усного, і писемного мовлення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що різні сторони психічної діяльності дітей із ЗПР вивчені недостатньо. Більшість досліджень присвячено опису особливостей пізнавальної діяльності, та вивченню емоційно-вольової сфери дітей шкільного віку.

У спеціальній літературі практично немає досліджень особливостей моторної сфери дітей із ЗПР.

Т.О.Власова, К.С.Лебединська (1975) і І.Ф.Марковська (1977) [4] вказували на затримку (в порівнянні з нормою) становлення довільних рухових і статичних функцій у дітей із ЗПР. В.В.Лебединський [17] виділяє незграбність довільних рухів, сінкенезії, уповільнену динаміку моторного розвитку дітей, недостатність ритмічності, автоматизації рухів. О.М.Мастюкова (1997) характерною ознакою вважає у дітей із ЗПР недостатність розвитку тонкої моторики, рухову розгальмованість – гіперактивну поведінку. [22]

Однією з важливих причин недостатності моторної сфери у дітей із ЗПР є відставання в дозріванні коркових механізмів, які організують і регулюють рухову активність (О.Р.Лурія, 1962, 1969). [19;20]

У дітей із затримкою психічного розвитку відсутні тяжкі рухові розлади. Однак, є відставання фізичного розвитку, несформованість техніки в основних видах руху, недосконалість дрібної моторики рук..

У своїх дослідженнях У.В.Ульєнкова (1980, 1994) [24] вказує на те, що в системі корекційно-виховної роботи з дошкільниками із ЗПР значне місце треба приділяти фізкультурним заняттям, коригуючій гімнастиці, заняттям із ритміки.

На необхідність розвитку зорово-моторної та слухо-моторної координації у дітей із ЗПР в період підготовки до читання вказують Н.А.Ципіна (1994), Г.Д.Тригер (1981, 2000) .

У спеціальній літературі більше уваги приділяють вивченню дітей із ЗПР шкільного віку (Т.О.Власова, 1981, Г.І.Жаренкова, 1981, Р.І.Лалаєва, 1992, Є.В.Мальцева, 1991, І.Ф.Марковська, 1977, М.С.Певзнер, 1972., І.А.Смірнова, 1981, Д.Тржесоголава, 1986, Р.Д.Тригер, 1975, Н.О.Ципіна, 1972, С.Г.Шевченко, 1995 та ін.) [4;5;14;21;25]

Є.В.Мальцева, 1990, виявила порушення звуковимови у 29,9% учнів молодших класів для дітей із ЗПР, що склало 76,3% від кількості дітей із ЗПР, які мають вади мовлення. Причина цих порушень, за висновками

Р.І.Лалаєвої, заключається як в недорозвитку слухового сприймання, так і в труднощах організації моторної програми висловлювання, особливо тоді, коли в ньому присутні близькі за артикуляцією звуків (Р.І.Лалаєва, 1992) [15;21].

Діти із затримкою психічного розвитку мають різноманітні порушення звуковимови, а надалі і порушення читання, обумовлені не артикуляційними розладами, а, в першу чергу, недорозвитком пізнавальних процесів, труднощами в диференціації фонем, повільним процесом автоматизації звуків, недостатнім розвитком фонематичних функцій (В.А.Ковшиков, 2007, А.Д.Корнев, 1997).

У дітей із ЗПР спостерігається несформованість фонетичної, лексичної, граматичної, семантичної сторони мовлення. Суттєво страждає розвиток внутрішнього мовлення, що заважає формуванню планування, саморегуляції в діяльності (У.В.Ульєнкова, 1994). [24]

Що стосується сформованості звуко-складової структури слова у дошкільників із ЗПР, то цілеспрямовані дослідження в цьому напрямку майже відсутні.

Проблемам корекції складової структури слова у дітей з порушенням мовлення і нормальним психічним розвитком присвячені праці Р.Є.Левіної, Н.С.Жукової, А.К.Маркової, О.Н.Усанової.

Н.Ю.Сафонкіна, 2003, Р.І.Лалаєва, 2003, Р.Є.Левіна в своїх дослідженнях доводять, що існує пряма залежність оволодіння складовою структурою слова від стану фонематичного сприймання, артикуляційних можливостей, семантичної недостатності, мотиваційної сфери дитини, від особливостей розвитку немовленнєвих процесів: оптико-просторової орієнтації, ритмічної та динамічної організації рухів, здібностей до серійно-послідовної обробки інформації. [14]

Проаналізувавши науково-методичну літературу, (К.С.Лебединська, 1980, Н.Ю. Борякова, 1983, Р.І.Лалаєва, 2003, Є.В.Мальцева, 1990, О.С.Сєпович, 1989, Є.Ф.Соботович, 1981, Р.Д.Тригер, 1998, У.В.Ульєнкова, 1994, С.Г.Шевченко, 1994, А.К.Маркова, 1961, Г.Г.Голубєва, 1996, Т.Д.Ілляшенко, 1997, Р.І.Лалаєва, 1992, В.Тищенко, 2006 та ін.) [2;8;11;14;15;21;23;24;25], ми дійшли висновку, що для оптимізації такого складного процесу як формування звуко-складової сторони мовлення необхідні нові підходи, спеціальні методики, які сприятимуть ефективному і цікавому процесу корекції звуко-складової сторони мовлення у дошкільників, який є основою подальшого розвитку усного і писемного мовлення в школі.

Проблема засвоєння звуко-складової сторони мовлення у дошкільників із ЗПР є надзвичайно значущою, актуальною.

Враховуючи різноманітність мовленнєвих розладів у дітей із затримкою психічного розвитку, можна припустити, що успішне подолання порушень звуко-складової сторони мовлення цієї категорії дошкільників можливе, за умови визначення специфічних особливостей цих порушень; створення і використання методики формування звуко-складової сторони мовлення, яка буде заснована на вивченні та використанні не лише логопедичного, лінгвістичного матеріалу, а також засобів логопедичної ритміки, що буде в подальшому нашою спробою вирішення питання розвитку мовлення засобом корекції звуко-складової сторони мовлення.

Організація цілеспрямованої логопедичної та логоритмічної роботи з формування звуко-складової сторони мовлення у дошкільників із ЗПР з урахуванням їх психолого-педагогічних особливостей, дозволяє значно поліпшити результативність вдосконалення їх мовлення в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. – М.:Наука, 1990. – 493 с.
- 2.Борякова Н. Ю. Особенности формирования речевого высказывания старших дошкольников с задержкой психического развития. - М., 1983. – 192.
3. Борякова Н.Ю. Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития. Учебно-методическое пособие для дефектологов . – Москва, «Гном-Пресс», 1999.
4. Власова Т.А., Лебединская К.С. Актуальные проблемы клинического изучения задержки психического развития // Дефектология. - 1975. - № 6. -С. 8-17.
5. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. - М.: Просвещение, 1973. - 175с.
6. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное // Собр. соч.: В 6 т. М.: Лабиринт, 2001. Т. 2. 368 с.
- 7.Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. Соч. — т.3, М., 1983.
- 8.Голубєва Г.Г. Логопедическая работа по преодолению нарушений фонетической стороны речи у дошкольников с ЗПР. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – СПб., 1996.
9. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Власовой Т.А, Лубовского В.И., Цышиной Н.А. - М.: Педагогика, 1984 - 256 с.
10. Демьянов Ю.Г. Клинико-психологическое обследование детей с так называемой ЗПР // Дефектология . XXIII Герценовские чтения. – Л.: Изд-во ЛГПИ им. Грцена, 1967. С. 24-29.

11. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. / Т.Д.Ілляшенко, Н.А.Бастуй, Т.В.Сак. - К.: ІЗМН, 1997. - 128с.
12. Иванов Е.С. Временная ЗПР и комплектование школ // Дефектология. XXIII Герценовские чтения. – Л., 1970. С. 109-136.
13. Ковалев В.В., Кириченко Е.И. К вопросу о динамике речевых и психических нарушений у детей и подростков с синдромом моторной алалии // Журнал невропатологии и психиатрии им. С.С.Корсакова – 1979. Вып. 10. С. 1396-1392.
14. Лалаева Р.И. Серебрякова Н.В., Зорина СВ. Нарушения речи и их коррекция у детей с ЗПР. -М.: Владос, 2003. -304 с.
15. Лалаева Р.И. Нарушения речи у детей с ЗПР. – СПб.: Образование, 1992.
16. Лебединский В.В. Нарушения психического развития в детском возрасте. — М., 2003.
17. Лебединский В.В. Нарушение психического развития у детей. – М.: Издательство МГУ, 1985.
18. Лубовский В. И. Высшая нервная деятельность и психические особенности детей с задержкой психического развития // Дефектология. -1972. - №4. -С, 10-16.
19. Лурия А.Р. Основные проблемы нейролингвистики. – М., 1975.
20. Лурия А.Р. Язык и сознание. – М., 1979.
21. Мальцева Е. В. Особенности нарушения речи у детей с задержкой психического развития // Дефектология. - 1990. - № 6. -С. 10-18.
22. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст): Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 304с.
23. Слепович Е.С. Формирование речи у дошкольников с задержкой психического развития: Книга для учителя. Минск: 1989. -204 с.
24. Ульяновская У.В. Дети с задержкой психического развития. Н.Новгород. – 1994.- 228 с.
25. Шевченко С.Г. Обучение детей с ЗПР. -Смоленск, 1994.-253 с.

УДК 378.352.04

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Картава Ю.А.

кандидат педагогічних наук, доцент
СумДПУ імені А.С.Макаренка

У статті подано короткий історичний огляд виникнення ритміки як оздоровчо-лікувального й корекційно-педагогічного засобу. Висвітлено досвід науковців, педагогів, музикознавців, які в різні історичні періоди зробили вагомий внесок у розвиток музично-ритмічного виховання різних категорій дітей.

In the article the short historical observation of rhythmic appearance as a healthy-curing and correction pedagogical means is given. The experiences of scientists, pedagogic, musical scientists contributed much into the development of the children with problems are described in the article.

Ключові слова: ритм, ритміка, лікувальна ритміка, корекційна ритміка, музично-ритмічне виховання, діти з особливими потребами.

Key words: rhythm, rhythmic, curing rhythmic, correctional rhythmic, musical and rhythmical upbringing, children with special midst.

Актуальність дослідження історії музично-ритмічного виховання дітей з особливими потребами зумовлена сучасними змінами в розвитку спеціальної освіти, де пріоритетними стають завдання вдосконалення змісту навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку, усвідомлення позитивних тенденцій і перенесення їх у практику сьогодення. Вагомим джерелом збагачення змісту музично-ритмічного виховання є дослідження історії його виникнення як галузі музичного мистецтва, аналіз наукової й творчої спадщини науковців, педагогів, музикознавців, які в різні історичні періоди зробили внесок у розвиток ритмічного виховання різних категорій дітей, розгалуження ритміки на сучасному етапі залежно від специфіки й варіанту порушень тощо.

Основу музично-ритмічного виховання складає ритм, музичний ритм. Джерела ритму походять ще з первіснообщинного ладу, зокрема з ритуалів, які супроводжували будівництво житла або спорудження човна,